

**МАСТАЦКА-ЭСТЭТЫЧНАЯ АДМЕТНАСЦЬ ПАЭЗІІ
С. ЯСЕНІНА Ё БЕЛАРУСКІМ КАНТЭКСЕ ЯГО СПАДЧЫНЫ
(НА ПРЫКЛАДЗЕ ЛІТАРАТУРНА-КРЫТЫЧНЫХ ПРАЦ І
ПЕРАКЛАДАЎ)**

І. Б. Лапцёнак

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў

г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

E-mail: laptenokirina@tut.by

У артыкуле прадстаўлены аналіз актуальных аспектаў рэпрэзентацыі мастацка-эстэтычнай своеасаблівасці паэзіі С. Ясеніна ё рэчышчы міжкультурнага ўзаемадзеяння, з прымяненнем параўнальна-гістарычнага падыходу, метадаў рэцэптыўнай эстэтыкі. Шляхам вывучэння літаратурна-крытычных прац, прысвечаных паэту, перакладаў яго твораў вызначана, што мастацка-эстэтычны фактар з'яўляўся адным з асноватворных як у ацэнцы творчасці С. Ясеніна літаратурнай

крытыкай, так і пры ажыццяўленні перакладчыцкага выбару беларускімі паэтамі, аўтарамі ўзнаўленняў.

Ключавыя словы: літаратурная спадчына; творчая індывідуальнасць пісьменніка; эстэтычная своеасаблівасць; міжкультурная камунікацыя; мастацкі пераклад; перакладчыцкі выбар.

Творчасць С. Ясеніна, тонкага лірыка, песняра свету рускай вёскі, уяўляе сабой унікальны прыклад увагі сусветнай літаратурнай супольнасці да адметнай творчай індывідуальнасці паэта. Яшчэ пры жыцці яго творы былі перакладзены больш чым на 10 моў. У цяперашні час паэзія С. Ясеніна гучыць на 150 мовах свету.

С. Ясенін займае асаблівае месца і ў беларускай літаратуры. Н. Гілевіч пісаў: «...па магутнасці і маштабах уплыву і ўздзеяння на беларускую паэзію ніхто з рускіх паэтаў XX стагоддзя побач з ім стаяць не можа. Голас Ясеніна, яго матывы і вобразы, інтанацыі і настроі мы знаходзім амаль у кожнага маладога беларускага паэта 20-х гадоў. Ды і пазней “праз Ясеніна” праходзілі і праходзяць у нас многія» [2, с. 3].

Прычыны такой увагі да рускага паэта досыць разнастайныя. Цікавасць да яго творчасці тлумачыцца адметнасцю «славянскай душы», «нацыянальнай самасвядомасцю славян» [6, с. 41], асаблівымі адносінамі славянскіх народаў да прыроды.

Эстэтычная адметнасць твораў С. Ясеніна адзначалася яшчэ ў прыжыццёвай рэцэнзіі на яго кнігу «Персідскія матывы», размешчаную ў газеце «Чырвоны сцяг» у 1925 г. Нягледзячы на тое, што аўтар аддаваў відавочную перавагу творам «Краіны Савецкай», у якіх паэт «пачаў шукаць свайго месца ў будаўніцтве новага жыцця», «Персідскія матывы» не атрымалі негатывнай ацэнкі. Аўтар падкрэслівае, што ў выданні прадстаўлена лірыка, якой паэт «лечыць сябе пасля пералому» [4, с. 90]. Адзначана, што ў зборніку ёсць «прыгожыя пералівы вершаў», што робіць іх «лірычнымі і прыгожымі» [4, с. 90]. Асаблівая ўвага надаецца цыклу «Рабінавы касцёр», багатаму на сродкі мастацкай выразнасці, у якім атрымала шырокае ўвасабленне тонкая лірычная пачуццёвасць паэта: «Тут і “отцвела липа” і “отзвенел рассвет” і “прошлого не жаль” і “рыданье” і “отзвучавшие годы”» [4, с. 90].

С. Вальфсон у артыкуле «Да спрэчкі пра Есеніна», апублікаваным у часопісе «Полымя» ў 1927 г., сцвярджаў, што паводле яго назіранняў адна з галоўных рыс творчасці рускага паэта – пантэізм, і тлумачыў, што менавіта таму замілаванне прыродай было арганічным складнікам паэтычнай натуры песняра, а таксама невычарпальнай

крыніцай яго натхнення: «Ён умеў злівацца з прыродаю, умеў захоплена і адначасна пяшчотна перажываць гэтае зліванне, умеў адчуваць сябе часткай прыроды, умеў у малым лавіць яе вялікую магутнасць, умеў натхняцца яе характам» [1, с. 157]. У той жа час аўтар адзначаў, што пантэізм С. Ясеніна быў не «надпачуццёва-боскім», а «здарова-матэрыялістычным»: «І таму яго радавала чаромха, што сыпле снегам, і “зелень в цвету и росе”, і таму яго сэрцу сніліся стагі і сонца ў водах лонных, і таму ён кахаў “до радости и боли” малінавае поле і сіль, што ўпала ў рэчку, і таму ён пасылаў свае паэтычныя прывітанні “осинам, что раскинув ветви, загляделись в розовую водь”» [1, с. 157–158].

У той жа час у большасці літаратуразнаўчых прац, напісаных ў 1920–1930-я гг. у Беларусі, эстэтычны кірунак паэзіі С. Ясеніна згадваўся толькі ўскосна. На першы план выходзілі актуальныя аспекты, звязаныя з урбаністычнай тэмай, будаўніцтвам новага жыцця, сялянскім анархізмам паэта.

На працягу двух наступных дзесяцігоддзяў творчасць рускага паэта фактычна «замоўчвалася»: не выдаваліся зборнікі, не рабіліся пераклады, не праводзіліся літаратуразнаўчыя даследаванні.

Новая хваля «адкрыцця» С. Ясеніна ў беларускім рэцэптыўным асяроддзі пачалася толькі ў другой палове ХХ стагоддзя. Напрыканцы 1950-х – пачатку 1960-х гг. сувязі беларускай і рускай крытыкі выйшлі на прынцыпова новы ўзровень, што было абумоўлена істотнымі зменамі ў грамадска-палітычным жыцці краіны. Хрушчоўская «адліга» паўплывала на характар узаемаадносін паміж літаратурамі нацыянальных рэспублік. Знешніх, дэкаратыўных, эмблематычных прымет узаемасувязей стала значна менш, чым раней, а ўнутраныя сувязі ўмацоўваліся, набывалі больш змястоўны і прадуктыўны характар.

У 1957 г. у беларускай грамадска-палітычнай газеце для моладзі «Знамя юности» быў размешчаны артыкул А. Логвіна «Какой чистый и какой русский поэт!», у якім акцэнт зроблены менавіта на мастацка-эстэтычнай адметнасці твораў С. Ясеніна, на іх «глыбокім лірызме і меладычнасці, прыгажосці і задушэўнасці» [5, с. 3]. Аўтар адзначаў, што вершы С. Ясеніна напеўныя, у іх гучыць «народная песенная складнасць, адчуваецца ўплыў Кальцова і Някрасава». Сярод найбольш адметных прымет яго паэзіі вылучаюцца «цеплыня, высакароднасць, пластыка і гарманічнасць пачуцця» [5, с. 3].

Пантэістычны пачатак твораў С. Ясеніна падкрэсліваў і Д. Сімановіч у артыкуле «Пясняр маладосці», надрукаваным у газеце «Віцебскі рабочы» ў 1960 г.: «Ён любіў дрэвы: бярозы, вербы, клёны,

асіны. Яму здавалася, што і сам ён кідае словы, як “дерево роняет тихо листья”. Ён сачыў, як з кляночка, які “зеленое вымя сосет”, вырастае клён; гатоў быў абняцца з бярозкай, пагрэцца ля кастра палаючай рабіны. Ён апісваў дрэвы ва ўсе поры года, у белым, зялёным і барвовым убранні”. І яны заўсёды такія жывыя, што не здзівішся, калі прачытаеш: Держат липы в лелёных лапах // Птичий гомон и щебетню» [7, с. 4]. У той жа час, у дапаўненне да аналітычнага агляду папярэднікаў, Д. Сімановіч адзначаў, што паэзія С. Ясеніна вучыць пачуццю прыгожага не толькі ў прыродзе, але і ў каханні, у чалавечых узаемаадносінах: «Галоўнае ў яго любоўнай лірыцы – прыгажосць пачуццяў, услаўленне чысціні чалавечых адносін, захапленне сяброўкай. Гэтым прасякнуты ўвесь цыкл “Персидские мотивы”. Гэтым прасякнуты яго лепшыя радкі аб каханні» [7, с. 4].

Сапраўдным гімам мастацка-эстэтычнай своеасаблівасці паэзіі С. Ясеніна стаў літаратуразнаўчы разгляд яго творчасці Н. Гілевічам у артыкуле «Слова пра Ясеніна», размешчаным у газеце «Звязда» ў 1985 г. Беларускі пісьменнік адзначаў, што С. Ясенін – аўтар твораў «незвычайнай мастацкай яркасці і сілы», «выключнай ідэйнай і эмацыянальнай змястоўнасці», «чароўнасці і характава» [2, с. 3], а ацэнка яго як «паэта-самародка, паэта, які пая проста і бяздумна, як салавей» – «гэта толькі легенда» [2, с. 3].

С. Грахоўскі звяртаў асаблівую ўвагу на шырыню лірычнага дыяпазону рускага паэта: «Ясеніна некаторыя ўяўляюць аднастайным, толькі пяшчотным лірыкам, а ён, як ні адзін яго сучаснік, самы разнастайны і поліфанічны мастак. На яго палітры не толькі блакіт, ружовасць світанняў і золата восені. Яго кожны верш свеціцца, дыхае водарам клейкага лістка апырсканай прадвеснем бярозкі, пахне яблыкам і мёдам. Жывапіс акварэльны, дакладны, рэалістычны, без “закручанай” метафарычнасці, штучнай ускладненасці, фармалістычнай вычварнасці... Па вершах Ясеніна яго родная Разаншчына, заокскія прасторы, бярозавыя гаі і рабінавыя вогнішчы ўяўляюцца дзівосным, казачным краем, заповітным кутком, напоеным і пранізаным самой паэзіяй» [3, с. 10].

Першыя пераклады твораў С. Ясеніна (У. Дубоўкі, А. Дудара) з’явіліся ў Беларусі ў 1920–1930-я гг. Прычына іх стварэння ў значнай ступені была звязана з эмацыянальна-асобасным успрыманням творчай індывідуальнасці паэта.

Пік перакладчыцкай цікавасці да творчасці С. Ясеніна прыпаў на 1970–1980-я гг. У часопісах «Полымя», «Маладосць», «Беларусь», газеце «Літаратура і мастацтва» былі надрукаваны пераклады, створаныя вядомымі беларускімі паэтамі – Р. Барадуліным, А. Бачылам,

Ю. Гаўруком, С. Грахоўскім, М. Калачынскім, А. Куляшовым. У 1976 г. выйшаў зборнік перакладаў «Сяргей Ясенін. Выбранае. Вершы і паэма», у які ўвайшлі пераклады Р. Барадуліна і А. Куляшова.

З сярэдзіны 1980-х да 2010-х гг. з'явіліся новыя адкрывальнікі беларускага кантэксту творчасці С. Ясеніна – В. Зуёнак, В. Жуковіч, А. Кірыковіч, В. Леаненя, Я. Міклашэўскі, М. Шабовіч, Я. Янішчыц і інш. Пераклады інтэнсіўна публікаваліся ў перыядычных выданнях «Далягляд», «Маладосць», «Полымя», «Беларусь», «Звязда», «Літаратура і мастацтва», «Настаўніцкая газета», кнігах выбраных твораў, зборах твораў беларускіх пісьменнікаў.

Нягледзячы на тое, што мастацкі пераклад у БССР быў пашыраны найперш як сродак матэрыяльнага ўвасаблення дружбы народаў (многа перакладаў рабілася да юбілейных дат пісьменнікаў, вядомымі беларускімі паэтамі рыхтаваліся асобныя зборнікі выбраных твораў пісьменнікаў замежжа), С. Ясеніна гэтая хваля ў большай ступені абмінула. Яго перакладалі пераважна не з інфармацыйнай або азнаямленчай мэтай, а найперш з эстэтычнай.

У аснове перакладчыцкага выбару знаходзіліся пераважна ўнутраныя, асабістыя матывы перакладчыкаў, звязаныя з жаданнем «адкрыць» свайго С. Ясеніна, што дазваляла ва ўмовах пануючай шырокай масавасці глыбей зазірнуць ва ўнікальны ўнутраны свет паэта.

Вышэйадзначаная тэндэнцыя пацвярджаецца тым, што некаторыя творы, якія адносяцца да любоўнай, пейзажнай і філасофскай лірыкі і вызначаюцца сваёй мастацка-эстэтычнай адметнасцю, былі ўзноўлены некалькімі беларускімі паэтамі-перакладчыкамі: «Не бродить, не мять в кустах багряных...» (Р. Барадулін, А. Куляшоў), «Не кривы улыбку, руки теребя...» (Р. Барадулін, Я. Янішчыц), «Не жалею, не зову, не плачу...» (Я. Міклашэўскі, С. Грахоўскі), «Никогда я не был на Босфоре...» (М. Калачынскі, А. Кірыковіч, Р. Барадулін), «Отговорила роща золотая...» (М. Калачынскі, А. Куляшоў), «Клен ты мой опавший, клен заледенелый...» (Р. Барадулін, М. Калачынскі, Ю. Свірка), «Выткался на озере алый свет зари...» (М. Калачынскі, А. Кірыковіч, Ю. Свірка), «Собаке Качалова» (А. Бачыла, Р. Барадулін, А. Куляшоў, М. Калачынскі, А. Кірыковіч), «Мелколесье. Степь и дали...» (Р. Барадулін, А. Кірыковіч, Я. Міклашэўскі, Я. Янішчыц) і інш.

Такім чынам, спадчына С. Ясеніна вылучаецца сваёй адметнасцю ў беларускім рэцэптыўным асяроддзі. Яе асваенне пачалося ў 1920-я гг. і працягваецца ў XXI стагоддзі. Праведзены аналіз прысвечаных паэту літаратуразнаўчых прац, перакладаў яго твораў паказаў, што мастацка-эстэтычны фактар з'яўляецца адным з асноватворных як у ацэнцы творчасці С. Ясеніна літаратурнай крытыкай, так і пры

ажыццяўленні перакладчыцкага выбару беларускімі паэтамі, аўтарамі ўзнаўленняў.

БІБЛІЯГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Вольфсон, С. Да спрэчкі пра Есеніна / С. Вольфсон // Палымя. – 1927. – № 5. – С. 157–182.
2. Гілевіч, Н. Слова пра Ясеніна (да 90-годдзя з дня нараджэння) // Звязда. – 1985. – 13 кастрычніка. – С. 3.
3. Грахоўскі, С. «Гарыць яго рабінавы касцёр» : Да 90-годдзя з дня нараджэння С. А. Ясеніна // ЛіМ. 1985. – 27 верасня. – С. 10–11.
4. З. Б. С. Ясенін. [Рэц. на кн. : Есенин С. Страна Советская. Тифлис, 1925; Есенин С. Персидские мотивы. М., 1925] / З. Б. // Чырв. Сцяг. – 1925. – № 7. – С. 62, 88–90.
5. Логвин, А. Какой чистый и какой русский поэт! / А. Логвин // Знамя юности. – 1956. – 2 ноября. – С. 3.
6. Машкова, А. Г. Сергей Есенин в славянском мире / А. Г. Машкова // Вестник Московского университета. – Сер. 9. Филология. – № 4. – 2015. – С. 39–52.
7. Сімановіч, Д. Пяняр маладосці (да 65-годдзя з дня нараджэння) / Д. Сімановіч // Віцебскі рабочы. – 1960. – 4 кастрычніка. – С. 4.

ARTISTIC AND AESTHETIC ORIGINALITY OF S. ESENIN'S POETRY IN THE BELARUSIAN CONTEXT OF HIS HERITAGE (ON THE EXAMPLE OF LITERARY-CRITICAL WORKS AND TRANSLATIONS)

I. Laptionak

*Belarusian State University of Culture and Arts
Minsk, Republic of Belarus, e-mail: laptenokirina@tut.by*

The article presents an analysis of current aspects of the representation of the artistic and aesthetic originality of S. Yesenin's poetry in the context of intercultural interaction, using a comparative-historical approach, methods of receptive aesthetics. By studying the literary-critical works devoted to the poet, translations of his works it was determined that the artistic and aesthetic factor was one of the fundamental in the evaluation of S. Yesenin's work literary criticism, and in the implementation of translation choices by Belarusian poets, authors of reproductions.

Keywords: literary heritage; creative personality of the writer; aesthetic originality; intercultural communication; literary translation; translation choice.